

ОСОБЛИВОСТІ ТВОРЧОСТІ ХУДОЖНИКІВ – ШІСТДЕСЯТНИКІВ В УКРАЇНІ ХХ СТОЛІТТЯ

Вінницький національний технічний університет

Анотація

У роботі розглянуто творчість українських художників-шістдесятників як форми культурного та ідеологічного опору радянській системі. На прикладах творів Опанаса Заливахи, Алли Горської та Віктора Зарецького досліджується, як митці актуалізували заборонені теми національної історії та ідентичності.

Ключові слова: *художники-шістдесятники, образотворче мистецтво, Алла Горська, Опанас Заливаха, Віктор Зарецький.*

Abstract

The paper examines the works of Ukrainian artists of the Sixtiers as a form of cultural and ideological resistance to the Soviet system. Using the examples of Opanas Zalyvaha, Alla Horska, and Viktor Zaretskyi, the study explores how these artists brought to light the forbidden themes of national history and identity.

Keywords: *Sixtiers artists, visual art, Alla Horska, Opanas Zalyvaha, Viktor Zaretskyi.*

Вступ

Унаслідок послаблення режиму після смерті Сталіна в Україні виник рух «шістдесятників» – нового покоління інтелігенції, яке прагнуло до культурного оновлення поза межами радянської ідеології. Вони зосередилися на захисті української мови, відродженні національної свідомості та обстоюванні прав людини. Цей рух не обмежувався лише літературою, адже до боротьби проти диктатури долучилися представники різних творчих сфер, зокрема кінематографісти, художники та композитори.

Метою роботи є виокремлення та аналіз стилістичних і світоглядних особливостей творчості художників-шістдесятників як невіддільної та важливої складової загальноукраїнського руху опору 1960-х років.

Результати дослідження

Опанас Іванович Заливаха – український живописець, який довгий час жив на Далекому Сході СРСР. У 1961 р. О. Заливаха переїхав на Івано-Франківщину, став членом Клубу творчої молоді «Сучасник». Постійно переслідувався за «антирадянську пропаганду та агітацію», пізніше був заарештований за цією статтею після обшуку в квартирі, де знайшли плівкові негативи із забороненою літературою [1].

Важливе місце в працях О. Заливахи займають твори, в яких порушені теми боротьби та трагічні події української історії. Серед таких зразків – картина «Під Крутами». На передньому плані зображено дві постаті, що сприймаються як одне ціле: знекровлений воїн востаннє звертається до неба, відчуваючи наближення неминучої смерті. Тільки смерть змогла зупинити наміри солдата захистити свою батьківщину. Почуття передаються контрастом холодних і теплих кольорів. На горизонті розростається заграва, що символізує більшовицьку навалу, з якою асоціюється образ хижого звіра у верхньому правому куті полотна [2].

Рисунок 1 – картина «Під Крутами». О. Заливаха

Алла Горська – відома художниця і правозахисниця, одна із шістдесятників. У 1961 – 1965 рр. разом із Лесем Танюком, Василем Симоненком, Іваном Світличним та іншими шістдесятниками стала однією з організаторок і активною членкинею Клубу творчої молоді «Сучасник», який став центром українського національного життя у Києві. 22 травня 1963 р. А. Горська стала одним із ініціаторів покладання квітів до пам'ятника Великому Кобзарю у парку Тараса Шевченка у Києві, яке з часом стало традиційним [3].

Найбільш відомою роботою, в якій брала участь Алла Горська та інші представники шістдесятників став вітраж «Шевченко. Мати». З нагоди 150-річчя від дня народження Тараса Шевченка ректорат Київського університету замовив групі художників вітраж, який мав прикрасити фойє Червоного корпусу університету. Після затвердження ескізів 1964 р. Алла Горська, Галина Севрук, Опанас Заливаха, Галина Зубченко та Людмила Семикіна розпочали роботу над макетом. Художники створили макет вітража у натуральну величину 76x89 см. Образ доповнювали рядки: «Возвеличу малих, отих рабів німих, я на сторожі коло них поставлю слово!». Побачивши макет, партійне керівництво наказало терміново скликати засідання. Не дочекавшись висновків комісії, ректор Київського університету Іван Швець на очах десятків студентів власноруч розтрощив «ідеологічно шкідливий вітраж». Авторів вітража виключили зі Спілки художників УРСР [4].

Рисунок 2 – створений за участі Алли Горської вітраж «Шевченко. Мати»

Віктор Зарецький – один із найяскравіших художників із когорти шістдесятників: модерніст, майстер пейзажу та жанрової картини. Митець народився 8 лютого 1925 р. на Сумщині, малювати почав з дитинства. Брав приватні уроки у живописця Миколи Орехова. У 1946 р. вступив до Київської художньої школи, а через рік його прийняли до Київського державного художнього інституту. Дружину Віктора – Аллу Горську було вбито у листопаді 1970 р., влада все інсценізувала як побутове вбивство. Лише у 2008 р. Галузевий державний архів СБУ розсекретив документи, які доводять, що вбивство А. Горської і батька В. Зарецького було організоване тодішньою владою [5].

Через 7 років у Кончі-Озерній В. Зарецький відкрив рисувальну школу, де навчалось понад 200 учнів, розробив оригінальну педагогічну систему – «Роздуми біля полотна». У 1980-х рр. митець створив власний стиль – українську неосецесію. У Зарецького «Солдатка», «Літо», «Дерево (Витоки мистецтва)», «Ой кум до куми залицявся», «Весняні клопоти» були удостоєні Національної премії України імені Тараса Шевченка (посмертно).

Рисунок 3 – картина «Дерево (Витоки мистецтва)». В. Зарецький

Висновки

Було розглянуто особливості творчості художників шістдесятників Опанаса Заливахи, Алли Горської, Віктора Зарецького. Їхня діяльність відігравала важливу роль у загальнонаціональному русі спротиву радянській тоталітарній системі. Їхня творчість була не лише естетичним пошуком, але й формою прямої політичної та культурної боротьби. У своїх творах вони свідомо зверталися до заборонених тем української історії та національної ідентичності, що сприймалося радянською владою як ідеологічна загроза, про що свідчать репресивні заходи – арешти, показові знищення творів тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Котубей-Геруцька О. Яким був митець Опанас Заливаха: втеча від Голодомору, дружба з Горською, дисидентство. Суспільне Культура. URL: <https://suspilne.media/culture/822525-mi-duze-garno-vidculi-strasti-hristovi-spagadi-arini-zalivahi-pro-batka-disidenta-opanasa-zalivahu> (дата звернення 28.10.2025).
2. Ципуга А. В. Особливості творчої праці Опанаса Заливахи в 1970-х – 2000-х рр. *Культурологічний альманах*. Київ: Український державний університет імені Михайла Драгоманова, 2025. 178–187 с.
3. Позняк-Хоменко Н. 1929 – народилася Алла Горська, художниця. URL: <https://www.uinp.gov.ua/istorychnyy-kalendar/veresen/18/1929-narodylasya-hudozhnycya-alla-gorska> (дата звернення 28.10.2025).

4. Котубей-Геруцька О. Алла Горська: біографія та мистецтво художниці-монументалістки, шістдесятниці, дисидентки. Суспільне Культура. URL: <https://suspilne.media/culture/703430-ukrainka-z-viboru-istoria-zitta-i-tragicnoi-zagibeli-hudoznici-sistdesatnici-alli-gorskoi/> (дата звернення 28.10.2025).

5. 1925 — народився Віктор Зарецький, художник. Український інститут національної пам'яті. URL: <https://uinp.gov.ua/istorychnyy-kalendar/lyutyu/8/1925-narodyvsya-viktor-zareckyy> (дата звернення 28.10.2025).

Непійко Олександр Віталійович – студент 3 курсу, група ІПІ-23Б, Факультет інформаційних технологій та комп'ютерної інженерії, Вінницький національний технічний університет, м. Вінниця, e-mail: lxndrua@gmail.com.

Черній Андрій Олегович – студент 3 курсу, група ІПІ-23Б, Факультет інформаційних технологій та комп'ютерної інженерії, Вінницький національний технічний університет, м. Вінниця, e-mail: qugalet@m0e.space.

Науковий керівник – Сідлецька Тетяна Іванівна, кандидат мистецтвознавства, доцент кафедри суспільно-політичних наук, Вінницький національний технічний університет, м. Вінниця, e-mail: sidletska79@gmail.com

Nepiiko Oleksandr V. – student of Faculty of informational technologies and computer engineering, Vinnytsia National Technical University, Vinnytsia, e-mail: lxndrua@gmail.com.

Chernii Andrii O. – student of Faculty of informational technologies and computer engineering, Vinnytsia National Technical University, Vinnytsia, e-mail qugalet@m0e.space.

Supervisor – Sidletska Tetiana I., PhD Art criticism, assistant professor of Social and Political Sciences Department Vinnytsia National Technical University, Vinnytsia, e-mail sidletska79@gmail.com